

*Бевз Тетяна Анатоліївна, професор, доктор історичних наук,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

Випробування електорату популізмом під час президентської виборчої кампанії 2019 р. (на прикладі Сумської області)

Дві події 2017 р.: перемога на виборах в Сполучених Штатах Америки Дональда Трампа та референдум про вихід Великої Британії з Європейського Союзу стали ключовими для того, щоб Кембриджський словник визнав «популізм» словом року, оскільки «це слово звучало буквально усюди» [7]. Понад те, у тому ж таки 2017 р., в Україні з'явився переклад книги Джона Б. Джудіса «Великий вибух популізму. Як економічна криза змінила світову політику», в якій стверджувалося, що сучасний стан політики в різних регіонах світу демонструє неймовірний сплеск популізму. За двадцять останніх років кількість лідерів-популістів у світі зросла удвічі. Ян-Вернер Мюллер у роботі «Що таке популізм?» (2018) стверджував, що в основі популізму лежить відмова від плюралізму. Американський історик Т. Снайдер виступив з промовою «Judenplatz 1010. Звернення до Європи» (травень 2019 р.), яку уже назвали однією з самих сильних політичних промов останнього часу, зазначив, що «порятунок світу багато у чому залежить від того, чи зможуть європейські країни протистояти небезпеці нового популізму» [9]. Новий популізм, на думку Т. Снайдера, має три характерні риси: за ним завжди стоять потужні цифрові технології, він зневажає державу і, головне, заперечує наявність по-справжньому серйозних проблем, підмінюючи їх менш важливих, але більш хайповими [9].

Каас Мудді визначив «популізм» як «ідеологію (йдеться про фрагментарну, «тонку ідеологію», яка насправді не несе універсального змісту – Т. Б.), що визначає суспільство кардинально поділеним на дві гомогенні та антагоністичні групи – «простий народ» та «корумповану еліту», і стверджував, що політика має виражати єдину волю народу» [5]. За відсутності чіткого визначення «еліти» (проти якої виступають популісти) і «народу» (який вони захищають) популістські властиві конфліктні відносини між цими двома групами [4].

В Україні все частіше йшлося про те, що головна «ідеологія країни» – популізм [1]. Неодноразово наголошувалося на тому, що «популізм стає міною уповільненої дії», кругом розставлені «пастки популізму», а «політики декларують не власні погляди і навіть не власні плани, а те, що найкраще сприймається виборцем». Це стало певним поштовхом до того, що у лютому 2019 р. на сайті електронних петицій зареєстрували звернення про запровадження кримінальної відповідальності за невиконання політичних обіцянок.

Популізм був дискурсивною зброєю проти політичних опонентів. Варто згадати хоча би той випадок, коли прем'єр-міністр В. Гройсман назвав кандидата в Президенти Ю. Тимошенко «мамою української корупції, популізму та неефективності» [8]. Кандидати в Президенти досить активно послуговувалися у своїх виступах та меседжах терміном «популізм»: «захистити країну від популізму і від російських фейків» (П. Порошенко); «Зростання зарплат – це не популізм, а важіль розвитку економіки» (Ю. Тимошенко).

Популістські заяви властиві були всім кандидатам у Президенти, оскільки популізм став нормою в українській політиці. Пригадаймо, що П. Порошенко пообіцяв після виборів повернути Крим; В. Зеленський – разом писати програму; Ю. Тимошенко – знизити удвічі ціну на газ; Ю. Бойко – становлення миру на Донбасі; А. Гриценко – зростання зарплат та інші [10].

Низка публікацій досить чітко ставить діагноз що до того, хто з кандидатів у Президенти був прихильником популізму, а хто – ні: «Українці обиратимуть між Порошенком і чотирма популістами» (Т. Кузьо). Не менш популістичні гасла звучали і після оголошення результатів виборів: «Ми, 25% – еліта України, найрозумніші та найбільш

освічені, нам плювати, що думають інші» (радник П. Порошенка Р. Донік). Це при тому, що П. Порошенко підтримала лише Львівська область.

Випробовування популізмом пройшло населення усіх областей України. не виключенням стала й прикордонна Сумська область, яка має 562 кілометри спільного кордону з Російською Федерацією, 30% території якої, не охоплені сигналом українських телеканалів. Російська пропаганда сприймається по-різному. Суми – центр – одні, а північні регіони, які межують із РФ, дещо інші [2]. Кожна четверта родина на Сумщині має члена сім'ї-заробітчанина. 70% з яких працюють в РФ. Стверджують навіть, що близько 15% жителів Сумської області є носіями російської пропаганди.

Сумські сайти практично не писали про кандидатів у Президенти, демонструючи низький рівень висвітлення не лише виборів, а й політичних процесів, загалом. Політичні новини становили менше 8 % від загальної кількості новин онлайн-ресурсів. Натомість, значно зросла роль креативу нестандартних підходів. Таких як відеозвернення у Facebook, стікери у Telegram та вірші в Instagram. З початку виборчої кампанії Сумщину відвідали 13 кандидатів у Президенти. Більшість з цих візитів були публічними, широко анонсувалися у ЗМІ. Кандидати зустрічалися із виборцями обласного центру та в районах області, давали прес-конференції. Виборці отримували листи та телефонні дзвінки від кандидата у Президенти П. Порошенка.

Серед кандидатів у Президенти був уродженець Сумщини, колишній помічник народного депутата України четвертого скликання (2002–2006) П. Ющенко О. Ващенко. Його передвиборча програма мала була досить популістською з промовисту назвою: «Шлях до нової України», а себе він позиціонував: «Я – українець. Народжений в Україні на Сумщині». У програмі кандидата передбачалося, максимальне залучення еліти української нації, знань і досвіду української інтелігенції, всіх мудрих та патріотично налаштованих громадян до безпосередньої участі в управлінні суспільством і державою [6]. У селищі Недригайлів Сумської області більшість проголосувала за В. Зеленського. А кандидат О. Ващенко, який народився у цьому селищі, отримав 4 голоси.

Головне питання популізму – це питання комунікації між виборцями і елітами. З результатами I туру голосування В. Зеленський в Сумській області отримав 32,66%, що втричі більше, ніж у П. Порошенка –10,66% [10]. У В. Зеленського по усіх шести округам області – перше місце. У двох округах П. Порошенко зайняв третє місце, в одному – четверте, і в трьох – п'яте [10]. Друге місце у Ю. Тимошенко. Підтримка Ю. Бойка локалізувалася переважно у окрузі №159 – через підтримку народного депутата України А. Деркача. Результати виборів експерти розцінюють як низьку якість роботи обласної влади та депутатів від ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» всіх рівнів. На нашу думку, такі результати, це втрата комунікації між виборцями політичних партій і представниками старих політичних еліт.

У другому турі кандидатуру В. Зеленського на пост Президента України на Сумщині підтримало 82,1% виборців, у Сумах – 77,6% [10]. П. Порошенко, відповідно, підтримали 15,9% жителів Сумщини та 19,9% жителів Сум [10]. Журналіст Б. Віткін у статті для французького видання Le Monde назвав перемогу В. Зеленського «новим типом популізму», наголосивши: що це «приємний» популізм, проєвропейський, такий, який прагне до об'єднання різних ідентичностей [3].

Підсумовуючи зазначимо, що єдине, що залишилося сталим під час президентської виборчої кампанії – надмірний популізм, до якого вдавалися ледь не всі кандидати в Президенти. Популістські технології на Сумщині виявилися не є ефективними. У виборців існує традиція голосувати на власний розсуд всупереч тиску чи обіцянкам. Головне завдання сьогодні – виробити імунітет до популізму і працювати з тим порядком денним, який є дійсно важливим для людей.

Список використаних джерел

1. Біла І. Вибори–2019: популізм стає міною уповільненої дії (огляд преси). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29646070.html>
2. Боровик О. Виклики та загрози російської пропаганди для Сумщини напередодні виборів президента України. URL: <http://spec-kor.com.ua/news/problems/2940-vyklyky-ta-zahrozy-rosiiskoi-propahandy-dlia-sumshchyny-naperedodni-vyboriv-prezydenta-ukrainy.html>
3. Вовчук Х. Захід про перемогу Зеленського: новий тип популізму, стрибок у невідоме і тест на обіцянки. URL: <https://tyzhden.ua/World/229453>
4. Джудіс Джон Б. Великий вибух популізму. Як економічна криза змінила світову політику. Переклад з англійської Наталії Палій. Харків: КСД, 2017.
5. Кризі Ганспетер. Випробування популізмом: у чому особливість ситуації у Східній Європі. URL: <https://voxukraine.org/uk/viprobuvannya-populizmom-u-chomu-osoblivist-situatsiyi-u-shidnij-yevropi/>
6. Передвиборна програма Олександра Ващенко. URL: https://lb.ua/news/2019/02/12/419527_peredviborna_programa_oleksandra.html
7. Популізм у світі і вибори. У чому особливості популізму в Україні? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29759648.html>
8. Терещенко Д. Поєднати непоєднуване: визначення популізму. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/populism-definition/>
9. Чунихина С. Новый украинский популизм. О чем сказал и промолчал Владимир Зеленский в своей инаугурационной речи URL: <https://focus.ua/opinions/429431-novuj-ukrainskij-populizm-o-chem-skazal-i-promolchal-vladimir-zelenskij-v-svoej-inauguracionnoj-rechi.html>
10. Центральна виборча комісія. Вибори Президента України 2019. Підтримка лідера в регіонах. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp313pt001f01=720.html>

*Боровський Олексій Олександрович, кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри галузевої соціології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Завдання стратегічних комунікацій у межах реалізації національних інтересів

Реалізація завдань стратегічних комунікацій в межах реалізації національних інтересів сприятиме реалізації законів та механізмів соціальної взаємодії соціальних суб'єктів, формуванню керованого якісного комунікаційного простору публічного управління для забезпечення потреб органів влади та інститутів громадянського суспільства в експертно-аналітичному забезпеченні та супроводженні прийняття суспільно значимих управлінських рішень. Іншими словами – сприятиме формуванню суспільної думки щодо державного управління. Механізмом досягнення даних завдань виступатимуть аналіз проектів державних політик та підготовка пропозицій стосовно їх реалізації, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів.

Реалізація комплексної стратегії розвитку національної системи стратегічних комунікацій в Україні (як далі продовжує послідовно доводити вчена Т.Сивак) допоможе керівництву країни у створенні єдиного керованого центру вироблення смислів, меседжів та наративів, концепцій доктрин і практик державного управління, в цілому сприятиме підвищенню ефективності управління динамічними соціальними системами. Реалізація стратегічних комунікацій створює для Президента України непересічну можливість до об'єднання розрізнених елементів в єдину, несуперечливу, вертикально інтегровану систему. Реалізація даної системи стратегічних комунікацій виступатиме якісною відповіддю на нові